

P. MIKLÓS TAMÁS

„JÓKEDV ÉS BŐSÉG!”

AVAGY FÜRED ÉS A FÜREDIEK A XIX. SZÁZADVÉGI „BALATON-EGYLET”-BEN

A „magyar tenger” fűrdőhelyi felvirágoztatásában, a hazai „Balaton-kultusz” megteremtésében kiemelkedő szerepe volt a 19. század utolsó harmadában működő egyesületeknek, mai analógiával a civil szervezeteknek.¹ Az egyik ilyen, mondhatnánk korának legjelentősebb szerveződése az 1877-ben kezdeményezett, de valójában 1882-től 1891-ig működő Balaton-Egylet volt. Erről a kérdészetű „mágnásklubról” írta a kritikus tollú **Mikszáth Kálmán** a Pesti Hírlapban megjelent „A leghíresebb magyar fűrdő” karcolatában: „De annál hazafiasabb, derekabb dolog a Balaton Egylet, mely az örökös sóhajtások és panaszok helyett hozzálátott, bár eddigelé csak szerény és éppen amiatt lassú eszközökkel, olyanná tenni Fűredet, aminőnek azok képzelik, akik még nem látták.”²

Az idézet az egylet Fűredre irányuló tevékenységére utal, ezért is vállalkozunk alábbi tanulmányunkban az egykori Fűrednek és a „füredieknek” a korai balatoni civil egyesület tevékenységében játszott szerepének vizsgálatára, bemutatására.

Előtörténet – Balaton-Egylet (1877) Fűreden

A füredi székhelyű Balaton-Egylet megalakításának története nem mindennapi. Létrehozására elsőként a közügyek és az új kezdeményezések iránt mindig is nyitott **Bátorfi Lajos**, a Zalai Közlöny hetilap jeles szerkesztője tett kísérletet 1877 szeptemberében. Lapjában a Balaton-part „legdrágább kincsének”, a kies füredi fűrdőhely bencés rendi tulajdonosának, **Simon Zsigmond** tihanyi apát úrnak támogatását kérte az ekkoriban sikeresen szárnyát bontogató felső magyarországi Kárpát Egylethez hasonló, de a helyi, tóparti életet serkentő „Balaton-Egylet” megalapításához.³ A toborzó felhívások megjelenésével a szervezés megindult⁴, de itt nem részletezett okok miatt, ekkor mégsem alakult meg a balatoni egyesület.

A Balaton-Egylet (1882 – 1891) füredi megalakulásáról és megszűnéséről

A félévtizeddel korábbi kezdeményezést 1882 nyarán – az utóbb „a Balaton nagy hírverője” dicséretű titulusal illetett – **Sziklay János** hírlapíró, költő karolta fel.⁵ Kiváló szervezőként először tekintélyes főurak és közéleti szereplők támogatását szerezte meg az egyletalapításhoz, majd a balatoni fűrdőidény vége felé – 1882. augusztus 23-án – az ismert birtokosokból és sportemberekből álló támogatók füredi összejövetelét is megszervezte.⁶ A Balaton-Egylet előkészületi gyűlését követően, másnap, augusztus 24-én délelőtt, a fűrdői gyógyteremben számos füredi vendég lelkes csatlakozásával került sor az alakuló ülésre.⁷ A résztvevők bizalmat szavaztak az előző nap választott

ideiglenes vezetőségnek is, és az egylet elnökévé **gr. Eszterházy Lászlót**, alelnökévé **gr. Nádasdy Ferenczet**, titkárává Sziklay Jánost, pénztárnokká **Jalovics Aladár** füredi plébánost, ügyésszé **Csepely Károlyt** választották. Elfogadták az egylet „Jókedv és Bőség!” jeligéjét, valamint létrehozták az irodalmi, a kirándulási, a gyógyászati, a gazdasági és sport szakosztályait és határoztak **Erzsébet királyné** egyleti fővédnökké való felkéréséről is.⁸

A Balaton-Egylet jelvénye (1883)

A Balaton-Egylet fő célkitűzése „...a Balaton-vidék felvirágoztatása és népszerűsítése bel és külföldön...” volt. Ezt a balatoni szőlőgyógymód és a természeti és történelmi nevezetességek megismertetésével, a balatoni vízi sport, a szállóhelyek, a kikötők és fűrdőtelepek fejlesztésével, a Balaton-vidéki borászat és gyümölcsstermelés felvirágoztatásával, a halászat és vadászat elősegítésével, és nem utolsósorban a Balaton értékeinek bel- és külföldi lapokban való megismertetésével kívánták elérni.⁹ Az egylet alapító tagjává a legalább 25 forintot, rendes tagjaivá az évente 2 forintot befizetők váltak. Hölgyek is beléphettek a Balaton-Egyletbe, s e téren jó példával elsőként a kor legismertebb és legnépszerűbb írójának, a füredi villatulajdonos **Jókai Mórnak** nevelt leánya, **Róza kisasszony** járt elől.¹⁰

A Balaton-kultusz előmozdítására létrejött hazafias célú egylet megalakulásáról hírt adtak a regionális és az országos (*Pesti Hírlap*, *Vasárnapi Ujság*, *stb.*) megjelenésű lapok is.¹¹ A *Nemzet*-ben az irodalmi szakosztály elnökévé megválasztott Jókai Mór ismertette az egylet létrejöttét és céljait. „Lesz tehát a jövőre minden, a mi nem volt: megsokszorozva, a mi eddig is volt;...” írta bizakodva *Balaton-Fűred és a Balatonvidék jövője* c. cikkében „koszorús írónk”, aki megbízatását úgy kommentálta, hogy „Vénségemre mégis csak jutottam valami hivatalhoz. S ez a hivatal igen jól fizet: megiffjít.”¹²

A sajtóhíradásokat követően a következő, 1883-as fűrdőidényben nagyszabású balatoni „propagandakirándulással” tette az egylet ismertté magát a fűrdőközönség

előtt. Ennek keretében került sor az első közgyűlésre, ahol újabb tisztségviselőket és 100 fős választmányt választottak meg.¹³ Júliusban már az egyesület alapszabályának belügyminiszteri jóváhagyásáról tudósítottak.¹⁴

Az egyesület éves közgyűléseit, rendszeres igazgatósági üléseit főleg Balatonfüreden, néhányat Budapesten tartott. 1883 áprilisában elkészült az egyesület (bross) jelvénye,¹⁵ augusztusban avatták az egyesületi zászlót a füredi Kerek templomban. A Simon Zsigmond tihanyi apát által megszentelt zászló nyelébe Jókai Mór „*Isten tartson, hogy emberek tarthassanak!*” jelmonddal ütött szöveget.¹⁶

A Balaton-Egyelet működésének útkereső, szűk egy évtizede alatt is sokrétű tevékenységet végzett Füred fejlődése és a Balaton-kultusz ügyének előmozdítására. Azonban a 19-20. század fordulójára az áldozatkészségen és jótékonykodáson alapuló, zárt úri egyesületek felett eljárt az idő. „*Mit nekik a Balaton vidék gazdasági válsága, mit nekik a tönkremenő borászatunk!*” – fogalmazott róluk szólva a szőlőpusztító filoxeravész idején **Kompolthy Tivadar** veszprémi lapszerkesztő. „*Ha gazdaságilag nem kultiváljuk, akkor hiába szellemeskedünk, hiába theorizunk*” – írta a Balaton vidék fejlődési lehetőségeiről értekezvén.¹⁷ Úgy vélte, hogy a Balaton-Egyelet és a Balaton kultusz zászlóvivőinek nagy munkája csak akkor lesz eredményes, ha sor kerül a gazdasági fejlődésre, a vasútépítésre, a vármegyék közötti összefogásra és a kormányzati támogatásra.

A 19. század utolsó évtizedei pezsgést hoztak a Balaton tókörnyék fejlődésében! Itt nem csak a *Magyar Földrajzi Társaság* elnökének, **id. Lóczy Lajos** indítványára 1891-ben létrehozott *Balaton Bizottság* grandiózus tudományos kutató és feltáró tevékenységére utalunk, hanem arra a folyamatra, amelynek során az érdeklődés és érdekek mentén szerveződő, specializálódó egyesületek sora jött létre. A Balaton-Egyelet tagságát így apasztja rövidesen többek között a belőle kiváló *Balaton Vitorlázó Egyesület/Stefánia Vitorlázó Egyesület* (1884), illetve a létrejövő gazdasági vállalkozások, mint a *Balaton-tavi Gőzhajózási Rt.* (1888), vagy a *Balaton Halászati Szövetkezet* (1899), stb.¹⁸ Részben e folyamat hatására a Balaton-Egyelet tevékenysége és tagsága az évtized végére visszaesik, működését a hírlapírók tétlenséggel vádolják. A válság oly mértékű, hogy a Balatonfüreden 1891. augusztus 2-án megtartott közgyűlésén a Balaton-Egyelet *Balaton Kultúregyesületté* alakult át s új alapszabállyal lényegében a *Dunántúli Közművelődési Egyesület* fiókegyesületeként működött még néhány évig.

Füred – mint a Balaton-Egyelet „székhelye”

Fennállásának ideje alatt Füred volt a Balaton-Egyelet működésének központja, fő színtere. Néhány kivételtől eltekintve itt zajlottak rendezvényei, programjai, közgyűlései, amelyekről a korabeli lapok többnyire részletesen beszámoltak. Ezekből szemlélgetve villantjuk fel az alábbiakban az egyesület füredi tevékenységét.

Anna bálók a Balaton-Egyelet szervezésében

A szebb napokat is megért füredi vigalom régi hímevének feltámasztására törekedett a Balaton parti három vármegye fiatalságából alakult több mint 100 fős (!) rendezőség, amikor 1886. augusztus 1-jén a Balaton-Egyelet javára szervezték meg a füredi Anna-bált. A füredi gyógyterem dísztermében reggel hat óráig tartó zártkörű vigasságon mintegy 100 hölgy vett részt. A **dr. Fenyvessy Ferenc** országgyűlési képviselő – aki ekkor az egyesület turisztikai bizottságának agilis elnöke is volt – vezette rendező bizottság nyilvánosan mondott köszönetet **Écsy László** fürdőigazgatónak és **Wild Péter** vendéglősnek, akik az őket illető báli jövedelmet készségesen engedték át a nemes célra, vagyis az egyesület javára.¹⁹ A következő évben, 1887. július 31-én hasonló módon, ugyanott tartották a zártkörű Anna-bált azzal az eltéréssel, hogy a Balaton-Egyelet mellett immár a balatonfüredi Szeretetház is részesült a bevételből.²⁰

Sport és kulturális rendezvények Füreden

A Balaton-Egyelet sportszakosztálya a vízi sportok területén kezdett komoly szervezőmunkába. 1883. június 10-én füredi regattát, azaz vitorlás és evezős csónak versenyt rendeztek, amelynek üdülőhelyi különlegességét a hölgyek számára kiírt szandolin (együlékes, kétevezős csónak) verseny, illetve a halászsok számára kiírt versengés volt.²¹ Ugyancsak a sportszakosztály szervezésében került sor 1883. augusztus 22. és 26. között egy nagyszabású „vitorla-, evező-, úszó- és galamb lövészeti nemzetközi amateur” versenyre Füreden, amelynek legtöbb versenyszámában csak az egyesületi tagok indulhattak.²² A következő év júliusában „*fiatal főuraink*” részvételével rendeztek fényes regattát, de sor került „regatta-bál”-ra is, amelyet részvételével megtisztelt a monarchia közös pénzügyminiszterének, **Kállay Bélinek** neje, **gr. Bethlen Vilma** „*őexcellenciája*” is.²³

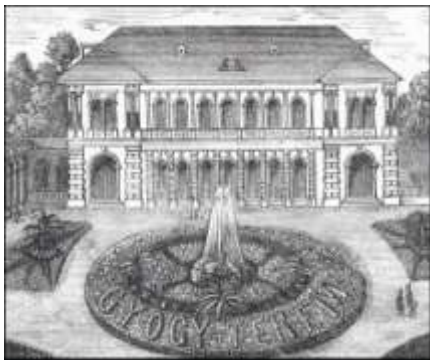
A különféle füredi programok, versenyek, kirándulások, kiállítások, közgyűlések állandó kísérő rendezvénye volt az esti zenés táncvigalmak és bálók. Ezek közül is kiűnt a Sziklay titkár által 1884. augusztus 5-én szervezett „*Velencei éj Balaton-Füreden*”. A tó tükörsima vízére 14 – lampionokkal feldíszített – csónak evezett ki, elől andalgó zenét játszó cigányzenészekkel. Miután parttól néhány száz méternyire eltávolodtak, félkörbe elhelyezkedve lőttek ki a röppentyűiket és színes bombáikat, amely szemkápráztató tűzijátékfénybe burkolták füredi tópartot.²⁴

1889. június végén nagyszabású hangversenyre került sor Balatonfüreden neves művészek, köztük **Jászai Mari** színművésznő fellépésével, aki utóbb a Mangold ház – vagyis az egykori Horváth ház – személyzetének és rokonságának külön kis házi műsorral is kedveskedett, mivel azok a Balaton-Egyelet hangversenyére nem juthattak el.²⁵ Augusztusban a Füreden játszó színtársulat tagjainak közreműködésével rendeztek virágkorzót és bazárt, este pedig tűzijátékot lőttek.²⁶ No, ne gondoljunk valami

monstre rendezvényre! A lampionokkal és zászlókkal díszített füredi parton nádból összerótt sátrakban csak **Szilassy Irén** cukrászdai süteményeiből, **Margó Zelma** trafik és lottó termékeiből, **Sepessyné** sörházi söréből és **Laczkó Aranka** és **Szép Olga** rózsáiból lehetet vásárolni.

Balaton hor és terménykiállítások Füreden

A Balatonra érkező üdülővendégek ellátásának javítására és helyi termékek megismertetésére két jól sikerült füredi balatoni terménykiállítást is szervezett a Balaton-Egylet. Az 1883. júniusi propaganda rendezvénysorozat keretében tartott első borkiállításon 34 balatoni termelő 240 palack borát mutatta be a füredi gyógyteremben.²⁷ Az egylet kérelmére **gr. Széchenyi Pál** földművelésügyi miniszter elrendelte az országos központi mintapince részvételét is a kiállításon.²⁸ A füredi és arácsi gazdák közül díszoklevéllel ismerték el **Keöd József**, **Somogyi Zsigmond** és **Somogyi Péter** borait.²⁹

A füredi gyógyterem 1878-ban

A második – „*Bor-, szőlő-, gyümölcs-, és mezei termény*” – kiállításra 1887. szeptember 8. és 11. között került sor szintén a balatonfüredi gyógyteremben.³⁰ A megnyitót követően a balatoni szőlőket is elérő filoxeravész (szőlőgyökértetű) elleni védekezésről tartottak értekezletet, majd 60 fős társas ebéd következett, amelyen az első pohárköszöntőt nagy írónk, Jókai Mór mondta a felséges királyi családra.³¹ A 83 kiállító 429 terménye között elismert díszoklevélben részesült a fürediek közül bor kategóriában **Somogyi Zsigmond** és **Lídia, dr. Huray István, Varga János, Wild Péter** és a balatonfüredi Szeretetház vincellérképezdéje. A gyümölcs, szőlő, konyhakerti termények kategóriában a balatonfüredi szeretetház gabonájáért, vincellérképezdéje 40 fajta gyümölcséért és 14 fajta szőlőjéért, Écsy László szőlőjéért kapott díszoklevelet, és sokan részesültek elismerő oklevélben is. A kiállított termékeket az utolsó napon eladták, és a befolyt 248 forint bevételből fedezték a rendezés költségeit, míg a maradék a Balaton-Egylet tiszta jövedelmét képezte.³²

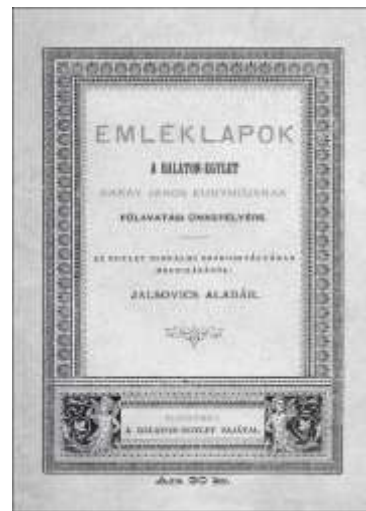
(Hajó)Kirándulások Füredről

A Balaton-Egylet legsikeresebb tevékenysége a csodálatos Balaton-part látnivalóinak tudatos és szervezett bemutatása volt. A kirándulási szakosztály szervezésében

több ezer, a fővárosból, a Tiszántúlról, az Alföldről, Erdélyből, Galiciából és Csehországból érkezett vendég ismerte meg Füred és környéke természeti értékeit, kilátópontjait, a Kisfaludy gőzessel „hajózkázva” a tópart távolabbi különleges látnivalóit. A Balaton hírverésének sikerei a már sokszor említett Sziklay János mellett az agilis dr. Fenyvessy Ferencz országgyűlési képviselőjének, – utóbb a Balaton-Egylet elnöke, majd Veszprém vármegye főispánja – volt köszönhető.

Gyalogosan Füreden és környékén

Az egylet kezdeményezésére Tihany csodálatos panorámát nyújtó pontján épült meg a Garay-kunyhó. Avatására, 1883. június 10-én a füredi tűzoltózenekar kíséretében mintegy másfélszáz kiránduló sétált fel, és gr. Nádasdy Ferencz elnök hangos taracklövések közepette, **Garay János** balatoni költeményeit idézve méltatta „*az alig megalakult Balaton-egylet első alkotását.*” A fáradalmakat a helyszínen halászlével, borral és füredi savanyúvízzel csillapították, majd visszatérve Balatonfüredre egyleti közgyűlést és bált is tartottak. A program résztvevői másnap a Kisfaludy gőzessel Keszthelyre hajóztak, ahol a helyi csónakázó egylet tagjai a stílszerűen a vízben, míg a parton nagy tömeg élén **dr. Lipp Vilmos** gimnáziumi igazgató fogadta őket. Innen a Hévízre tett látogatás után tértek vissza Füredre.³³

A Balaton-Egylet Jalsovics Aladár által írt kiadványa 1883-ból

Az egylet kezdeményezésére nyitották meg 1884. július 1-jén a füredi Tamás- és Péter-hegyre, az arácsi Koloskában lévő barátlakáshoz és a nosztori völgybe vezető első túraútvonalakat. A kiinduló ponttól, a füredi gyógyterem falán kitett útmutató táblától négyes színszaggal jelölte sétatutakat. Néhány nap múlva mintegy félszáz fürdővendég egyleti zászló alatt, cigányzene mellett, gyalog kísérte fel a Péter-hegyi oromra Füred előkelő vendégének, a már említett pénzügyminiszternek nejét, **gr. Bethlen Vilma**t, és nevezték el róla a szép kilátópont Vilma-pihenőnek.³⁴ Rá egy hétre a Tamás-hegyen avatták fel gr. Nádasdy Ferencz tiszteletére a Ferencz-pihenőt ...

A sok pozitív kezdeményezés mellett főleg a helyi lakosok számlájára írt barbarizmus megnyilvánulásairól is tudósítanak a korabeli lapok. A három éve Tihanyban épített kiszálló hidat darabonként ellopkodták, az arácsi Koloska-völgybe, illetve a hegyekbe vezető sétautak útjelzőit kitörték, a Tamás-hegyi Ferencz-pihenőt jelző táblát és padot összevagdalták. A vandalizmus megfékezésére írt panaszlevélre válaszolva **Szentmiklóssy Gyula** tapolcai főszolgabíró megígérte, hogy károkozásért a községeket teszi felelőssé, amennyiben a tetteseket nem kerítik kézre.³⁵

Rendszeres hajókirándulások Füredről

1884 júniusától az egylet megfelelő létszám előzetes jelentkezése esetén Balatonfüredről a Kisfaludy gőzössel hetenként egyszer Keszthelyre, Badacsonyba, Révfülöpre, hetenként kétszer Tihanyba, naponként Almádi és Kenese felé, illetve Tihany körül szervezett sétahajózást.³⁶

A következő évben „*A Balaton-egyletnek igen sikerült kirándulása volt*” Budapestről Balatonfüredre, amikor az ország távolabbi pontjairól érkeztek vendégek „*megnézni magyar tengerünket*”.³⁷ A júliusi nagy melegben egymást követő rendszerességgel szervezett balatoni kiránduláson sokan vettek részt, például a negyediken mintegy 400 cseh vendég.³⁸ Ez utóbbiak látogatása azonban botrányosra sikeredett! Kiváltó oka, hogy a fővárosi országos kiállításról Déli vasúton érkező külföldi vendégeket a Kisfaludy gőzös a tervezettől eltérően csak két fordulóval tudta Siófok-ról Balatonfüredre átszállítani. (A gőzös előtte nem sokkal léket kapott s bár kijavították, de a kapitány biztonsági okokból nem merte teljesen megterhelni hajóját.) A Kisfaludy az eliszapolt, sekély vizű Sió csatornájában kötött ki, s mielőtt megfeneklett volna a beszálló utasok terhetől, kénytelen volt kihajózni a móló elé. Ám alig volt csónak, amivel a hajóra lehetett szállítani a vendégeket, ezért a gőzhajó elment Füredre. A Siófokon maradottakért ugyan később ismét visszatért, de ők már csak a szívélyes ünnepi lakoma végére érkeztek meg Füredre³⁹...

Az eset rávilágított arra, hogy nagy létszámú vendég egyidejű fogadására még nem állt készen a Balaton parti – füredi-siófoki – üdülőhelyi infrastruktúra, és arra is, hogy egy gőzhajó nem elég a Balatonra. Az újságírók kíméletlenül kipellengéreztek helyi fürdőigazgatóságot szerencsétlenkedésért.⁴⁰ A kínos eset kapcsán a Balaton Egylet agilis vezetői – Fenyvessy, Sziklay, gr. Nádasdy, gr. Esterházy – is sorban adták be tisztségükről való lemondásukat, amivel rövid időre átmeneti válságba került annak működése...⁴¹

Az egyleti élet rendeződése után az 1886 évi júniusi pünkösdi ünnepekre szervezett balatonfüredi és badacsonyi kirándulás már szép emlékeket hagyott a résztvevőkben. Az előbbi helyen **Kisfaludy Sándor** szobrát koszorúzták meg, míg Badacsonyban Kisfaludy szülőházán helyeztek el emléktáblát, június 14-én. Az emlékőrzést minden bizonnyal emlékezetessé tette, hogy a visszahajózás

során komoly vihar támadt, és a Kisfaludy gőzösnek a Balaton közepén kellett horgonyt vetnie és egész éjjel vesztelnie.⁴² De ez sem szegte kedvét a szervezőknek, mivel nyáron már az Írók és Művészek Körével közösen szerveztek nagyszabású keszthelyi hajókirándulást Füredről.⁴³

„Fürediek” a Balaton-Egylet tevékenységében

Az egyletnek működése fénykorában több mint 500 tagja volt. Köztük számos füredi, még több füredi fürdői vendég!

Első elnöke **gr. Esterházy László** (1810 – 1891) és felesége, **br. Orczy Erzsébet** akár tiszteletbeli fürediek is lehetnének, hiszen 1861-től (1869-től saját nyaralójukban) élvezték a füredi nyarakat, vettek részt a fürdőtelep életében. A Balaton-Egylet későbbi tiszteletbeli elnöke, a Füredhez több szállal is kapcsolódó **Vaszary Kolos** (1832 – 1915) pannonhalmi főapát, későbbi esztergomi érsek, hercegprímás is sokat tett a fürdő fejlesztéséért, s 1898-ban a település díszpolgárává is választották. Életének utolsó éveit füredi villájában töltötte.

Az alakuló egylet „buzgó harcosai” között találjuk a fürdőhely tevékeny plébánosát, **Jalsovics Aladárt** (1833 – 1897), akinek 1878-ban megjelent könyve nemcsak a füredi „fürdőirodalom” egyik legérdekesebb alkotása, hanem a korszak legrészletesebb dunántúli útikalauza is.⁴⁴ A Balaton vidék fejlesztése érdekében nemcsak jelentős irodalmi, hanem gyakorlati munkát is végzett, hiszen ő lett az egylet első pénztárnokaként a pénzügyek, a tagdíjak kezelője.⁴⁵

Jalsovics Aladár (1833 – 1897) füredi plébános

Az alapító tagok között találjuk „a magyar írók királyát”, a 1870-től füredi villával rendelkező és nyarait tevékenyen itt töltő **Jókai Mórt** (1825 – 1904). Kezdetben igen aktívan vett részt az egyesület tevékenységében. Elvállalta az irodalmi szakosztály elnöki posztját, cikkeket írt, pohárköszöntőket, beszédeket mondott az egylet rendezvényein. Azonban felesége, Laborfalvi Róza 1886 novemberében bekövetkezett halála után visszavonult a füredi társas élettől. Felejteti hosszabb olaszországi útra indult fogadott lányával, majd 1889 januárjában a füredi villát is eladta.⁴⁶

A fürediek jól ismerhetik **Écsy László** (1807 – 1895) fürdőigazgató nevét és tevékenységét, aki az egyesület kirándulási szakosztályának titkára is volt.⁴⁷ Szintén nem kell bemutatnunk a Balaton iránt érdeklődőknek **Keöd József** (1839 – 1897) színészt, szőlészt, 1873 és 1887 között a Kisfaludy gőzös hajóskapitányát, aki a gazdasági szakosztály titkáráként is tevékenykedett.

Alapító tag és a gyógyászati szakosztály elnöke volt a Jókai rokonsághoz tartozó **dr. Huray István** (1828 – 1911), Füred kinevezett fürdőorvosa. A szakosztály titkára pedig a Füreden letelepedett **dr. Engel Gyula** (1844 – 1911) fürdőorvos és író volt, aki a Balatonfüredi Szeretetház orvosaként is tevékenykedett.

Már az egyesület működésének utolsó időszakában lett annak ellenőre **dr. Mangold Henrik** (1828 – 1912) orvos, aki Füred gyógyfürdő jó hírének terjesztésében szerzett elvülhetetlen érdemeket.

A Balaton-Egyesület száztagú választmányi bizottságában találjuk Füredről **Berger Lajost**, **Mórocza Kálmánt** királyi járásbíró, füredi szőlőbirtokost, **Nagy Áront** (1854 – 1890) a Balaton-Füredi Szeretetház igazgatóját, **Reményfi Jenőt** a Balatonfüredi Önkéntes Tűzoltóegyesület első parancsnokát, **Segesdy Miklóst** (1843 – 1921) füredi református lelkészt, és az első női egyesületi tagot, **Jókai Róza** kisasszonyt is.

Erőfeszítések Füred fejlesztéséért...

A Balaton Egyesület Füred fejlesztésében érdekelt tagsága visszatérő és egyre erőszakosabb módon próbált nyomást gyakorolni a fürdőt működtető, tulajdonos tihanyi bencés apátságra. Kezdetben – mint egy 1886 májusában megjelent – a tihanyi apátságnak az egyesület nemes törekvései iránti több jóakarató támogatását kérő rövid híradásban, még csak burkolt módon utaltak a köztük lévő feszültségre.⁴⁸ A következő esztendőben már **Simon Zsigmond** tihanyi apát úr fürdőfejlesztés iránti közönyös hozzáállásáról cikkeztek a fővárosi és vidéki lapokban.⁴⁹ 1888 januárjában a Budapesten tartott közgyűlés előtt felmerült Fenyvessy elnök és Sziklay titkár egyesületből való távozása is, mivel „a vezetők elkedvetlenül lettek azon bűnös közöny miatt, mellyel éppen Balaton vidéke az egyesülettel szemben viseltetik. E közönyös semmittevők a tihanyi apátban tisztelik vezérüket!”⁵⁰ Nyáron már Simonyi apát fürdőfejlesztői érzéketlenségéről, siketségéről, vakságáról egyre élesebb hangvételű sajtócikkek jelentek meg. „Hiszen az apát úr egy – múmia. Nincs semmi iránt semmi érzéke.” – írta az egyesületi közgyűlés után egy névtelen cikkíró.⁵¹

Hogy ezek a vádak mennyire voltak megalapozottak, erre most nem térünk ki, csak megjegyezzük, hogy a tihanyi bencés apátság élén 1865-től 1891-ig álló Simon Zsigmond az egyik legtevékenyebb és legeredményesebb fürdőfejlesztő-jegyzetek:

1 A „Balaton-kultusz” megteremtésében kiemelkedő szerepe volt a 19. század utolsó harmadában működő civil szervezeteknek. Bár ezek tevékenységére az utókor időnként hivatkozik, kezdeményezéseik és működésük története alig ismert. Működésük jelenleg legteljesebb

tó apát volt a rend története szerint.⁵² A füredi fürdő tulajdonosát, a tihanyi apátságot ért támadások végül akarva-akaratlan de elérték céljukat, mivel 1889-re a rend mintegy 200.000 forintos költséggel felújította és fejlesztette Balatonfüredet (új uszoda, híd, sétatér, vízvezeték, fürdőház felújítás, parkosítás, stb.).⁵³ Az egyesület és a korábban sokat támadott apátság „egymásra találásának” utóhatásaként **Vaszary Kolos** pannonthalmi főapátot – ahová a tihanyi apátság is tartozott – az egyesület tiszteletbeli elnökévé választották az 1889. március 31-én tartott közgyűlésen.⁵⁴

Simon Zsigmond a fürdőfejlesztő, 1865 és 1891 közötti tihanyi apát

...és a Balaton fejlesztéséért

A Balaton-Egyesület neves és befolyásos tagjai személyes befolyása révén, valamint az újságokon keresztül megnyilvánuló közvélemény formáló erejével gyakorlatilag nem csak a füredi változásokat indította el, hanem a legjelentősebb „tófejlesztési akciókat” is. Ezek közül csak megemlítjük a keszthelyi Balaton Múzeum alapításának, illetve a balatoni haltenyésztés és a halászati szövetkezet 1884-től, a „második” balatoni gőzhajó forgalomba állításának 1886-tól való kezdeményezését. De az egyesület működése 1891-ben megszűnt, illetve átalakult, ezért az eredményeket már nem az elindítók, a kezdeményezők jegyezték.

Viszont több mint egy évszázad múltán is értékelhető, hogy elsősorban a Balaton-Egyesület tevékenységének volt köszönhető a tó 19. századvégi divatossá válása. A tervszerű fürdői és üdülőhelyi sajtópropaganda, az ismertető kiadványok, az akkor még kéjutazásnak hívtó kirándulások, bálók, rendezvények, kiállítások a Balaton tó és vidéke széleskörű megismertetését és megszerettetését segítették elő. Mint ahogy Mikszáth megjegyezte fentebb már idézett írásában: „Sok jót tett már eddig is a Balaton Egyesület, de még ez mind igen kevés, csak arra nézve is, hogy Mehádiát utóljérjék.”

(A képek lelőhelye: a szerző tulajdonában, illetve a Balatonfüredi Városi Helytörténeti Gyűjtemény.)

összefoglalása: P. Miklós Tamás: „Jókedv és Bőség!” A Balaton-Egyesület története (1877, 1882 – 1891). In.: Az emlékezés szolgálatában. Tanulmányok Báncsi László 70. születésnapjára. Veszprém, 2012. pp. 71 – 82. illetve u. ö.: A Balaton-kultusz egyesületei. A Bala-

- toni Kultúregyesület (1891 – 1894?) és a Balatonvidéki Kör (1882, 1883 – 1900?) története. In: A pedagógus sokszínű egyénisége az iskola értéktérítő ereje. Veszprém, 2013. 58 – 68 p.
- 2 Mikszáth Kálmán: A leghíresebb magyar fürdő. *Pesti Hírlap*, 1884. június 30.
- 3 Bátorfi Lajos: Nyílt levél Nagyságos és Főtisztelendő Simon Zsigmond tihanyi apát úrhoz. *Zalai Közlöny*, 1877. szept. 30. 1. p. (Az egyesület nevét régen többféle módon írták, ezt tanulmányunkban egységesen Balaton-Egylet formában használjuk.)
- 4 Sziklay János visszaemlékezése. Lásd: A Balaton-egylet. *Zala*, 1882. augusztus 16. 3. p. Felhívások olvashatók többek közt: Balaton-Egylet. *Zala*, 1877. október 10. 2. p.; *Veszprém*, 1877. október 7. 1. p.; *Pápai Lapok*, 1877. december 23. 3. p., stb.
- 5 Balaton-egylet. *Pesti Hírlap*, 1882. augusztus 15., illetve A Balaton-egylet. *Zala*, 1882. augusztus 16. 3. p.
- 6 Lásd erről Sziklay visszaemlékezését. Sziklay János: Mit csinált a régi Balaton-Egylet? *Veszprém*, 1935. 11. p.
- 7 Balatonfüred, aug. 24. *Pesti Hírlap*, 1882. augusztus 25. Választmányi taggá választották: Bárczy László, Czigány Károly, Csapó Kálmán, Csepely Károly, Écsy László füredi fürdőigazgató, dr. Engl Gyula, Fenyvessy Ferenc országgyűlési képviselő, Györffy Imre, dr. Herczeg Mihály egyetemi tanár, Jalsovits Aladár plébános, Jókai Mór, Kállay Gyula, Komlódy Gyula, Krisztyámszky Lajos, Lévy Imre, Losonczy István, Mihalkovics Tivadar, Nagy Sándor, Neugebauer Miksa, Odeschalch Arthur herceg, Pachek Gedő, Simonyi Zsigmond tihanyi apát, Szalay Imre országgyűlési képviselő, Szekrényesy Kálmán. Balaton-Füred. aug. 23. *Zala*, 1882. augusztus 26. 3. p.
- 8 Balaton egylet. *Zala*, 1882. augusztus 30. 2. p. A választmányt is kiegészítették a következő személyekkel: Aldásy Ignác, Árnos Tivadar, Békássy Károly, Bonyák Ottó, Fachk Gedő, Trestyánszky Lajos. Lásd: Felhívás a Balaton-Egylet érdekében. *Zalai Közlöny*, 1882. szeptember 17. 2. p.
- 9 A Gyógyászati szakosztály elnöke dr. Huray István, titkára dr. Engel Gyula. A Kirándulási szakosztály elnöke Fenyvessy Ferenc, társelnöke Salamon Ádám, titkárai Écsy József és Komlódy Gyula. A Sport szakosztály elnöke gr. Esterházy Mihály, titkára Némethy Emő, (1883. március 23-tól dr. Mihalkovics Tivadar). A Gazdasági szakosztály elnöke Bogvay István (1887-ben Szalay Imre), titkára Keöc József. Az irodalmi szakosztály elnöke: Jókai Mór, titkára Lévy Imre (1884-től Borostyáni Nándor). *Zalai Közlöny*, 1882. szeptember 17. 2. p.; *Pesti Hírlap*, 1882. augusztus 25.
- 10 Balaton egylet. *Zala*, 1882. augusztus 30. 2. p.
- 11 *Pesti Hírlap*, 1882. augusztus 25., *Vasárnapi Ujság*, 1882. augusztus 27. 561. p.
- 12 Jókai Mór: Balaton-Füred és a Balatonvidék jövője című írását közreadta a *Pápai Lapok*, 1882. szeptember 10-ei lapszáma is.
- 13 A Balaton-egylet. *Zala*, 1883. július 14. 3. p.
- 14 A m. kir. belügyminisztérium 67.963. sz. rendeletével hagyta jóvá az egyesület alapszabályát. Alapszabály jóváhagyása. *Zalamegye*, 1883. július 15. p. 3. Az alapszabály 1882. december 18-i jóváhagyásáról lásd bővebben Nagy Ferenc: A Balaton Egylet Első Alapszabálya. *Füredi História*, (IX. évf.) 2009. 3. sz. 13. p.
- 15 *Zala*, 1883. április 4. 3. p.
- 16 A zászlóanyai tisztséget Zichy Kray Irma grófnő viselte. *Pápai Lapok*, 1883. szeptember 2. 3. p.
- 17 Kompolthy Tivadar: A Balatonvidék jövője. *Balaton-Füred*, 1887. 1. sz. 3. p.
- 18 Lásd erről bővebben: Sipőcz József: Balatonfüred sportélete a kezdetektől 1945-ig. In: Lichtneckert András (szerk.): Balatonfüred és Balatonarács története. Veszprém, 1999. p. 687 – 689., illetve P. Miklós Tamás: A balatoni és a révfülöpi halászat története a 20. századig. Adalékok a balatoni halászat történetéhez. Villa Filip 2013. (23. sz.) 20 – 21. p.
- 19 A balatonfüredi Anna-bálnak... *Pápai Lapok*, 1886. július 25. 3. p.; illetve 1886. augusztus 8. 3. p.
- 20 Anna-bál B.Füreden. *Pápai Lapok*, 1887. július 31. 3. p.
- 21 Balatonfüredi regatta. *Zala*, 1883. április 25., illetve
- 22 A részletes versenykiírást lásd: A balatonfüredi versenyek. *Zala*, 1883. augusztus 1. 1 – 2. p.
- 23 A Balaton-egylet. *Pápai Lapok*, 1884. július 27. 3. p.
- 24 Velencei éj Balaton-Füreden. *Zalai Közlöny*, 1884. augusztus 14. 3. p.
- 25 Hangverseny Balaton-Füreden., illetve Szép jellemvonás. *Pápai Lapok*, 1889. július 7. 3. p.
- 26 Virágkorzó és tűzijáték Balaton-Füreden. *Zalai Közlöny*, 1889. augusztus 10. 2. p.
- 27 A Balaton-egylet kirándulása. *Zala*, 1883. június 13. 2. p.
- 28 Balatonegylet. *Zala*, 1883. június 6. 3. p.
- 29 *Borászati Lapok*, 1883. június 30. illetve lásd még erről: Rác János: Füredi terménykiállítások és bortünnepek. Balatonfüred, 2006. 84 – 89. p.
- 30 Felhívás a balatonmelléki megyék birtokosaihoz. *Zalai Közlöny*, 1887. augusztus 20. 1. p.
- 31 A „Balaton Egylet” gazdasági szakosztálya... *Zalai Közlöny*, 1887. szeptember 17. 1. p.
- 32 Kanovics György: Értesítés. B-füred 1887. szept. 14. *Zalamegye*, 1887. szeptember 18. 2 – 3. p.
- 33 A balatoni kirándulás. *Pápai Lapok*, 1883. június 17. 2. p. Több tudósítás is megjelent erről: A Balaton-egylet kirándulása. *Zala*, 1883. június 13. 2. p.; illetve A Balaton-egylet. *Zala*, 1883. június 16. 3. p.
- 34 *Pápai Lapok*, 1884. július 13. 3. p.
- 35 Barbarizmus. *Zalai Közlöny*, 1886. szeptember 4. 3. p.
- 36 Értesítés. *Zalai Közlöny*, 1884. június 28. 3. p.; illetve a megtartott badacsonyi, illetve almádi kirándulásról lásd: Kirándulás Almádiba. *Zalai Közlöny*, 1884. július 17. 3. p.; Kirándulás Badacsonyba. *Zalai Közlöny*, 1884. augusztus 31. 3. p.
- 37 Balaton-Füreden. *Zalai Közlöny*, 1885. június 13. 3. p.
- 38 Az országos kiállítást... *Pápai Lapok*, 1885. július 26. 3. p.
- 39 Az országos kiállításról. *Vasárnapi Ujság*, 1885. július 26. 487. p.
- 40 *Pápai Lapok*, 1885. augusztus 2. 3. p.
- 41 Válság a Balaton Egyletben. *Pápai Lapok*, 1885. július 26. 3. p. A fürdőigazgatóságot hibáztató malőre három héttel Écsy László balatonfüredi fürdőigazgató 50 éves jubileumára szervezett ünnepi rendezvénysorozat előtt került sor. Akkor a feszültségek már lecsillapodtak és a fényes kétnapos jubileumi ünnepségen többek között Simon Zsigmond tihanyi apát, Jókai Mór író, a Balaton Egylet üdvözlő levélben méltatta Écsy Füred fürdőért végzett áldásos tevékenységét. Lásd: *Zalai Közlöny*, 1885. augusztus 22. 5. p.
- 42 A Balaton-egylet kirándulása. *Zala*, 1886. június 20. 3. p.
- 43 *Pápai Lapok*, 1886. július 4. 2. p.
- 44 Jalsovics Aladár: A balatonfüredi gyógyhely és kirándulási helyei képekkel illusztrálva. Bp., 1878. 298 p.
- 45 Munkásságáról lásd bővebben: Bertók Gyula: Jalsovics (Jalsovits) Károly Aladár (Alfréd) *Füredi História*, (IX. évf.) 2009. 1. sz. 14 – 17. p.
- 46 Tóth-Bencze Tamás: Balatonfüred az évszámok tükrében. Balatonfüred, 2011. 67. p.
- 47 A köztisztelőben álló fürdőigazgatóról lásd: Balatonfüredi Életrajzi Lexikon. Balatonfüred, 2011. 61 – 62. p.
- 48 *Pápai Lapok*, 1886. május 30. 2. p.
- 49 *Pápai Lapok*, 1887. augusztus 20. 3. p.
- 50 A Balaton egylet. *Pápai Lapok*, 1888. január 15. 3. p.
- 51 *Pápai Lapok*, 1888. január 29. 1. p.
- 52 Sólomos Szilveszter: *Balatonfüred-fürdő bencés kézben (1743 – 1949)*. Tihany, 2003. 54 – 56. p.
- 53 Balaton-Füred jövője. *Pápai Lapok*, 1889. május 5. 1. p.
- 54 *Zalamegye*, 1889. április 7.